

KALİTE ODAKLI KUR'ÂN ÖĞRETİMİ: BAZI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

QUALITY-FOCUSED QURAN TEACHING: SOME PROBLEMS AND SOLUTION SUGGESTIONS

Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri

htetik@agri.edu.tr

ORCID. ID: 0000-0002-6131-0272

Atf Gösterme: TETİK, Hayati, “Kalite Odaklı Kur’ân Öğretimi: Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri”
Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), Haziran 2024 (14), s. 1-30

Geliş Tarihi:

24 Mayıs 2024

Kabul Tarihi:

06 Haziran 2024

©2024 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Kur’ân-ı Kerim iki cihan saadetini temin edecek öğretilerini fertlerin gönül dünyasına nakşetmeyi temel gaye edinmesi yanında lafziyla da ibadet edilen İlahî bir kelimedir. Kur’ân’ın bu niteliği, inzal edildiği ilk andan günümüze varıncaya dek Müslümanların bu kutsal hitabın eğitim-öğretimiyle uğraşmasının temel noktalarında birini oluşturmuştur. Bu bağlamda Kur’ân’ın daha iyi nasıl öğretileceği her dönemde için ehlini fazlaca meşgul etmiştir. Çalışmamızda kalite odaklı bir eğitim tasavvurundan hareketle Kur’ân eğitiminde metodik gereksinimler, yöntem çeşitliliğinin artırılması, sunulan kaynak ve materyallerin zenginleştirilmesi, izlenen değerlendirme biçiminin pedagojik ilkeler dâhilinde bilimsel kriterlere uygun hale getirilmesi, karşılaşılan engeller ve eğitim kurumlarında kalite artırımının parametrelerine dair bazı hususlara dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, Öğretim, Problemler, Çözüm Önerileri.

Abstract: The Holy Quran is a divine word that is worshiped with its words as well as its main aim to transfer the teachings that will ensure the happiness of both worlds to the hearts of individuals. This quality of the Quran has been one of the main points of Muslims' efforts to educate and teach this sacred address from the first moment it was revealed until today. In this context, how to teach the Quran better has occupied the experts in every period. In our study, based on a quality-oriented education concept, attention will be drawn to some issues regarding methodical requirements in Qur'an education, increasing the diversity of methods, enriching the resources and materials offered, harmonizing the evaluation method with scientific criteria within pedagogical principles, obstacles encountered and the parameters of quality improvement in educational institutions.

Keywords: Quran, Teaching, Problems, Solution Suggestions.

GİRİŞ

Kur’ân, asırlar boyunca fertlerin akıl ve gönül dünyalarını mihmandar edecek çağlar üstü öğretilerini, insanların anlama ve kavrama beceresine sunmuş böylelikle temeli sınımsız atılmış bir karakter inşasını amaçlamıştır. Bu kutsal kitabın tatbik edilmesi her şeyden önce anlaşılmasına, anlam dünyasında derinleşme ise keyfiyeti haiz bir tilavete bağlıdır.¹ Bir tasfiye eylemi ve ilim tahsilinde haliyle ilk önce okumaya müracaat edilmelidir ki Kur’ân’la muhatap olma aşamalarından ilkinin kıraat oluşturmuştur. Kur’ân kıraatinin bu denli önemli olması eğitim-öğretim sürecinde mutedil, pedagojik ilkeler bağlamında şekillenmiş,

¹ Kur’ân’ın tilavet adabı ile ilgili olarak bk. Ali Yılmaz, “Tilâvet Âdâbı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2007), 137-160.

uygulanabilir ve sürdürülebilir bir usulün takip edilmesini gerektirir. Kurum fark etmeksizin programlama, teori ve uygulama aşamalarında idealist ve ilkesel bir tasavvurla hareket edilse de Kur'ân derslerinde kimi zaman hesapta olmayan metodik, kişisel, pedagojik bazı problemler baş gösterebilmekte ve bu da eğitim sürecini akamete uğratmaktadır. Araştırmamızda kalite odaklı bir eğitimin temin edilmesinde uygulama, programlama aşamalarına ve yöntemsel bazı problem ve bunlara yönelik çözüm önerilerine değinilecektir.

1. Kur'ân Eğitiminde Metodik Gereksinimler

Metot, ulaşılmak istenilen hedefe en emin ve kestirme yollardan varmak için önceden bilerek ve şuurlu bir şekilde planlanmış ve programlanmış yoldur.² Öğretim metodu ise hedefe ulaşmak ve bir konuyu öğretmek için izlenen en kısa ve seçilen en düzenli yol, hareket ve iş tutma tarzıdır.³ İnsanoğlu yaptığı her işte geliştirdiği her bilim dalında bir metot takip etmiştir. Metotsuz ilim, faydasız bir sermaye gibidir.⁴ Hangi eğitim kurumunda olursa olsun, Kur'ân-ı Kerîm dersinin konu ve amaçları doğrultusundaki bir yöntemle öğretim verileceği müşavere edilerek örnek ders işleme modelinin de sunulduğu, karşılıklı müzakere ve danışma/dayanışma esasına dayalı olarak belirlenecek yöntemlerle, eğitim kurumundaki başı buyruluk ortadan kaldırılmaya çalışılmakta ve kaliteli bir hizmet sunumunu amaçlanmaktadır. Koordinasyon içerisinde belirlenen yöntem birlikteliği, kalite odaklı standartların yakalanmasına, öğreticiler arasında kimi zaman da sıkıntı oluşturabilecek farklılıkların sönümlenmesine kapı aralayacaktır.

Eğitim teknikleri açısından kesintisiz bir eğitim yöntemi bulunduğu kadar bunun kademeli bir tarzda öğrenciye dikte edilmesi de ehemmiyet arz eder. Nitekim eğitimin ruha bakan bir yönü bulunduğundan, bu meşakkatli süreçte bir önceki duruma uyum sağlamadan bir sonraki durum oluşturulmaz. Eğitimde basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru giden bir yol izlenmelidir. İbn Cema'a'nın (ö. 733/1333) eğitimin kademeli olması açısından, “*Âlim, insanları büyük bilgilerden önce küçük bilgilerle eğitir.*”⁵ kelamı kayda değerdir. Bu bağlamda tecvîd⁶ konuları öncelik ve çok kullanılış sırasına göre öğretilmelidir. Örneğin tahkîk usulüne alışkanlık meydana gelmeden daha üst düzeyde beceriyi gerektiren hadr

² Mustafa Öcal, (*Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1990), 228.

³ Savaş Büyükkaragöz, Cuma Çivi, *Genel Öğretim Metodları* (İstanbul: Öz Eğitim Yay, 1996), 33.

⁴ Osman Pazarlı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metodlar* (İstanbul: İrfan Yay. 1967), 4; Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri* (İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989), 326.

⁵ İbn Cema'a, İbrahim b. Sa'dullah el-Kinânî, *Tezkiratu's-Sâmi' ve'l-mütekellim fi edebi'l-âlim ve'l-müteallim*, thk. Muhammed Hâşim en-Nedvî (Haydarabad: y.y. 1353), 52.

⁶ İbrahim Tetik, “Tecvîd Kelimesinin Semantik Analizi”, *Universal Journal of Theology* 2/3 (2017), 179-197.

usulüne göre Kur’ân’ı mahirane şekilde tilavet etmek mümkün olmayacaktır. Sâkin nûn ve tenvînden sonra gelen iklâb, idğâmı-ı mealğunne ve bilâğunne gibi daha az sayıdaki harf birleşiminin doğurduğu kurallar orta yerde dururken ihfâdan başlanmamalıdır. Ayrıca eğitimde bilgilerin hazmedilmesi, yerleşmesi ve unutulmaması kesintisiz bir süreci gerektirir. “Taşı delen suyun gücü değil, damlaların sürekliliğidir”⁷ sözü, durumu veciz bir şekilde özetlemektedir. Bu sadece Kur’ân’a hasr edilemeyecek Nebevî bir metottur. Hz. Peygamber (sav), “Allah’ın en sevdiği amel az da olsa devamlı yapılandır”⁸ buyurmuşlardır.

Kur’ân dersi bir yönüyle de Allah kelamının sahih ölçülere göre telaffuzunu, teorik ve pratik düzeyde hedef kitleye özümsetmeyi gaye edinir. Lafız boyutunda hatadan korunmak amacıyla mehâricu’l-hurûf ve sıfâtu’l-hurûf merkezli kuralların öğretilmesi yanında estetik değer ifade eden tecvîdin tahsin boyutunun özümsemesi de amaçlanır. Bir bütünün iki parçası olan teorik ve pratik unsurlardan birinin eksik olması eğitim-öğretim faaliyetinin gayesiyle bağdaşmayacak ve aksamalara neden olacaktır. Bir başka deyişle pratiğe yansımayan teori, teoriyle desteklenmeyen pratik noksandır. Mesela öğrenci med işaretini görerek muttasıl mı, munfasıl mı, lâzım mı olduğunu bilmeden de dört elif uzatarak okuyabilir. Fakat tahkîk, tedvîr ve hadr usullerinde kaç elife kadar ineceğini bilemeyeceğinden sağlıklı bir tilavet elde etmek mümkün olmayacaktır. Ayrıca ihfâ, idğâm ve iklâb gibi kuralları, teorisini bilmeden nitelikli şekilde uygulayamaz.⁹

Eğitim yönteminin öğrencilerin gerçek kapasitelerini ortaya koymada işlevsel olması gerekir. Eğitimde problem oluşturan etkenlerden belki de en önemlisi kişisel kapasite farklılıklarının devreye girmesidir. Örneğin Farabî (ö. 339/950), bilhassa üstün kabiliyete sahip öğrencilerin istidatlarına göre eğitim görmeleri gerektiğini yoksa sahip oldukları yeteneklerini yitireceklerini savunur.¹⁰ Bireyler fiziksel gelişim yönünde benzerlik gösterse de zihinsel, çevresel, kültürel ve duygusal gelişim açısından farklılık gösterebilir.¹¹ Bu farklılıklar, bazı öğrencilerin Kur’ân’ı daha hızlı ve kolay bazılarının ise zor öğrenmesine neden olmaktadır. Örneğin derse yoğunlaşan ve başarılıdan taviz vermeyecek şekilde disipline edilmiş bir öğrenci, tecvîd kaidelerini kısa zamanda öğrenebilmekte iken aynı şartlardaki bir diğeri seneye yayılan koca hazırlık sınıfını med gibi basit kurallara dahi aşına olamadan

⁷ Sadık Gültekin, *Başarılı Sözler* (İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2007), 60.

⁸ Müslim, *Salâtu’l-Müsafirîn*, 30.

⁹ Mehmet Adıgüzel, “Kur’an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 214.

¹⁰ Farabî, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ, *es-Siyâseti’l-Medeniyye*, trc. Mehmet Aydın, Abdulkadir Şener, Rahmi Ayas, (İstanbul: y.y. 1980), 42.

¹¹ Aynur Pala, “Öğrenme ve Öğretim İlkeleri”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Şeref Tan (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007), 34.

geçistirebilmektedir. Bu nakıs durum birçok eğitim kurumunda med olgusunun adeta bir sendroma dönüşmesine zemin hazırlamaktadır. Zengin bir Kur'ân öğrenme-öğretme ortamı tesis ederek, bireylerin öğrenme kapasitesini arttırarak, tüm öğrencilerin içindeki cevheri ortaya çıkarmak ve gerçek kapasitelerini yansıtmaolarını sağlamak mümkün olacaktır.

Öğreticiler, programın gerekleriyle alakalı konularda öğrencilere bireysel yardım sunmalıdır. Nitekim öğreticilerin bireysel yardım sunmaları, pedagojik açıdan bazı gerekliliklerin bir sonucudur. Zira sınıf ortamında öğreticinin her öğrenci ile etkileşim düzeyi eşit olmadığı gibi, işaretler, katılma ve pekiştirme ne kadar etkili bir şekilde sağlanırsa sağlansın bunlar her öğrencinin kendi şartlarına göre anlam kazanacak ve öğrenme seviyesinde farklılıklar gözükcektir. Bazı öğrencilerin okul öncesinde Kur'ân'ı biliş düzeyi yüksek iken kimisinde bu yeterli değildir. Kimi öğrenci maddi kimisi ise manevi problemler yaşar iken kimisinde böyle bir sıkıntı görülmemektedir. Kimi öğrencinin kapasitesi yüksek olup Kur'ân eğitiminde kısa zamanda başarı sağlanabilecek iken kiminin öğrenimi geniş bir zamanı gerektirebilir. Bu açıdan öğretim hedefinin gerçekleşmesi amacıyla gerekli durumlarda öğreticinin bireysel yardımları devreye girmektedir. Elbette bir öğreticinin sunacağı bireysel yardımların düzeyi, sınıf mevcudunun sayısıyla doğru orantılı olmalıdır.

Eğitimde seviye ve yöntem uyumu da ehemmiyet arz eden konulardan biridir. Çeşitli seviyedekilere uygulanacak eğitimin tabi olarak kapasiteyle uyumlu olması gerekir. Bu sayede eğitimdeki verim en üst düzeyde olabilecektir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) de *“Herkesine akıl seviyesine göre davranın.”*¹² buyurmuşlardır. Hz. Aişe, *“Rasûlullah bize, insanları, kendi derecelerine indirmemizi emir buyurdu.”*¹³ demiştir. Hâris el-Muhasibî (ö. 243/857) de *“Kişiyeye aklının kavramayacağı ilmi bir meseleden bahsetme”*¹⁴ derken bu gerçeği dile getirir. Bu bağlamda Kur'ân eğitimine yeni başlayacaklara harflerin öğretilmesi ve öğrencilerin Kur'ân'la tanıştırılması amaçlanırken, sonraki dönemlerde ileri düzey mahreç ve sıfat bilgisi verilerek tashih-i hurûf kursları düzenlenmektedir. Başlangıç seviyesindekilere genelde namazlarını kılmalarını mümkün kılacak sûreler ezberletilirken, sonraki dönem ezberlerini uzun sûreler oluşturmaktadır. İptidai düzeydeki öğrencilere sırf mahreç bilgisi verme adına ileri aşamalara ait dudak talimi, fer'î harfler gibi konularla ilgili bilgi ve tecrübe aktarımında bulunulması başlıca hatalardan birini oluşturmaktadır.

¹² Ebû Dâvûd, *Edep*, 22.

¹³ Buhârî, *İlim*, 49.

¹⁴ Muhâsibî, Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî, *Risâletü'l-Müsterşidin*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Halep: y.y. 1391/1971), 140.

Bir dersten başarı elde etmek ve verimli sonuç alabilmek için öğreticiler tarafından ders döneminde takip edilecek yol haritasının önceden belirginleştirilmesi gerekir. Müfredat, dersi hedefine ulaştırarak en emin ve kestirme yol olduğundan, hangi konuların hangi sınıfta ne kadar süre ile okutulacağı pedagojik gerekçelere göre kesinleştirilmelidir. Böylece eğitimde rastgelelik ve düzensizliğe mahal bırakılmayacaktır. Gereksiz ve teferruat bilgilerini içeren oyalayıcı bir müfredat ile Kur'ân eğitimi başarıya ulaşamayacaktır. Hocalar farklı olsa da eğitim mahallerindeki tüm öğrencilerin tek bir birim tarafından belirgin bir programa yönlendirilmesi, fırsat eşitliği de sunacak niteliktedir.

Uygulanacak yöntem öğrencilere, eğitim faaliyetlerini ders esnasında kendi kendilerine sınav fırsatı sunmalıdır. Kur'ân dersleri, formatı gereği büyük oranda uygulama esasına göre işlenmektedir. Öğrenciye derste uygulama fırsatının verilmesi, öğrencinin Kur'ân eğitiminde kendine güvenini artırmakta, konunun özümsemişi özümsemişmediğini test edebilme imkânı sunmakta, dersin parçaları arasında daha fazla ilişki kurabilme becerisini geliştirmekte, öğrencinin derse katılımını sağlamakta ve öğrenme ile ilgili daha fazla dönüt alma imkânı tanımaktadır. Zaten Kur'ân dersinin yöntem olarak en belirgin özelliklerinden biri de hocadan semaen ahz edilen Kur'ân'ın kendisine arz edilmesini içermesidir. Bunun için de öğrencinin kendi kendine uygulama yapması, dersin formatı gereği zaruridir. Uygulama ile desteklenmeyen öğretim, gaz lambasının yağ ile doldurulmasına fakat lambanın ışık vermemesine benzemektedir.

Öğreticiler Kur'ân eğitiminde talebenin öğrenmesi konusunda harici olarak özen ve hırs göstermelidir. Kur'ân öğretmenliği bir meslek değil, bir varoluş biçimi ve hayat tarzıdır. Öğretmenin yaşamı bir tohum gibi her bir öğrencinin kafasında ve gönlünde tekrar tekrar yeşerir, gelişir ve çoğalır.¹⁵ Hz. Peygamber'in (sav) "*Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri Allah'ın kendisine Kur'ân verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan, diğeri de Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece gündüz O'nun yolunda harcayan kimse.*"¹⁶ buyurması bu mesleğin Allah katında da ne denli önemli olduğunun göstergesidir. Ümmetin en hayırlısı olma yolunda mesafe kat etmek Kur'ân eğitimini verirken aşkla, şevkle, fedakârlıkla hareket etmeyi gerektirir. "*Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik ki; O size âyetlerimizi okuyor,¹⁷ sizi arıtıp temizliyor, size Kitab'ı ve hikmeti öğretiyor; size daha önce*

¹⁵ <https://tr-tr.facebook.com/DoganCuceloglu/posts/10152547414668041/>

¹⁶ Buhârî, *İlm*, 15; *Zekât*, 5; Müslim, *Müsâfirîn*, 266- 268.

¹⁷ Hz. Peygamber'in Kur'ân tilaveti hakkında bk. İbrahim Tetik, "Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'ân Tilaveti", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2021), 136-164.

bilmediklerinizi öğretiyor.”¹⁸ ayetinde de belirtildiği üzere Kur’ân eğitimliği görevini üstlenen, Hz. Peygamber’in (sav) görevine namzettir. Öğretmenlik, kabiliyeti gerektirmenin yanında sanat ve bilgiyle harmanlanan bir gönül işidir. Öğretici, öğrencinin hatalarını tashih eden, doğrularını da geliştiren bir sanatkâr mesabesinde. Onun eseri de yetiştirdiği öğrencisidir.¹⁹ Dolayısıyla öğretici eserini şekillendirirken özen göstermek durumundadır. Meselâ, “ihfâ” yapılırken dil ucu, neden boşta bırakılmalı, bir kelimeyi takip eden ikinci kelimenin baş harfinde neden ses vurgusu yapılmalı, “Revm” niçin kasr veçhiyle yapılmalı, meddî ârızın hareketlere göre vecihlerinin ne ifade ettiği gibi hususlar derste sadece anlatılıp geçilmemeli öğretici tarafından büyük bir özveri ve gerekçe esasına göre açıklanmalıdır. Dersin işlenmesinde gaye sadece anlatım değil öğrencinin anlaması olmalıdır. Gerekirse tekrar tekrar uygulamalar yapılmalı ve öğrencinin konuyu anlayıp anlamadığı test edilmelidir.

Mevcut eğitim yönteminin buluş ve yenilikler ortaya koyma hususunda yardımcı olması gerekir. Modern dünya birçok alanda buluş ve yenilikleri beraberinde getirmiş, eğitim de bunlardan payını almıştır. Kur’ân eğitiminin temelini her ne kadar yüz yüze tahakkuk eden arz ve sema oluştursa da modern dönemde daha etkin bir talim faaliyeti yürütebilmek amacıyla bu yöntemlere ne gibi katkıda bulunabileceği sorgulanmalı ve çağın gereksinimlerine uygun metotlar geliştirilmelidir. Ayrıca yöntem, modern ve yenilenebilir programlar içermelidir. Bir kurumun amaçları doğrultusunda etkinlik, içerik düzenlemeyi; yöntem-teknik, araç-gereçler geliştirmeyi amaçlayan çabaların tamamı program yenilemeyi ve modernize etmeyi ifade etmektedir.²⁰ Böyle bir ihtiyacın hâsıl olmasını sosyo-kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler tetiklemektedir. Gelişen zamanla birlikte dünya genelinde eğitim anlayışının değişmesi, Kur’ân eğitim ve öğretiminin de buna uyum sağlamasını kaçınılmaz kılmıştır. Yenilenebilir programlar ortaya koymadan Kur’ân eğitim ve öğretiminde yeniliklere kapı aralamak mümkün değildir. Bu açıdan Kur’ân eğitimine modern ve yenilenebilir programlar doğrultusunda yeni bir dinamizm kazandırılmalıdır.

2. Kur’ân Eğitiminde Yöntem Çeşitliliği

Pedagojik açıdan yeterli öğreticiler, öğrencileri dersin hedeflerinden haberdar eder, alternatif öğretim yöntem ve stratejilerini bilir ve dersin hedeflerine ulaşmak için en etkili öğretim yöntemini seçer ve uygularlar. Öğrencilerin ait olma, tanınma, fark edilme, saygı,

¹⁸ Bakara 2/151.

¹⁹ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, s. 47.

²⁰ Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler* (Ankara: Alkım Yayıncılık, 1994); Bülent Güven, “Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Şeref Tan (Ankara: Pegem Yay. 2007), 20’den naklen.

güven, yardımlaşma gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya çalışarak, en üst düzeyde duygusal iklim meydana getirmeye çaba gösterirler.²¹ Bu bağlamda Kur'ân öğreticisinin sadece teorik tecvîd bilgilerini iyi bilen ya da tecvîd uygulamalarına muttali olan şahıslardan seçilmesi yeterli gözükmemektedir. Bu mesleki bilgilerle, eğitim-öğretim tekniğinin birleştirilmesi gerekir.²² Ayrıca Kur'ân hıfzının kuvvetli olması da bir şahsın Kur'ân eğitimini keyfiyetle icra edeceği anlamına gelmemelidir. Bu vasıflarla muttasıf şahıslar iyi birer kâri olabilirler ancak öğreticilik farklı meziyetleri gerektirir. Eğitimde usul, esastan önce gelir. Son dönem Batılı eğitimcilerin vardıkları nihai kanaat de yalnızca mesleki bilgilerin ve genel kültürün yeterli olmayacağı doğrultusundadır.²³

Kur'ân eğitim ve öğretimini vermek formasyona ek olarak alan bilgisine ve tecrübesine sahip olmayı da gerektirir. Zira Kur'ân'ı sahih bir biçimde tilavet etmenin temelini oluşturan tecvîd ve tashih-i hurûf unsurlarının öğreticide eksikliği doğrudan öğrenciye aksedecektir. Bir öğretici harfleri mahreç ve sıfat itibari ile nasıl telaffuz ediyor, kuralları nasıl tatbik ediyorsa öğrenci de hocasından edindiği birikimi aynen uygulayacaktır. Şayet öğretici Kur'ân kıraati açısından mesleki yetkinliğe sahip değilse öğrenciler, hocalarının hatalarını uygulamaktan ileriye gidemeyecektir. Hoca yanlış yaptığında öğrencinin doğrusunu kitaba müracaat ederek tespit etme durumu söz konusu değildir. Bu bağlamda Kur'ân eğitimi, uygulama yönü ağır bastığından diğer disiplinlerden farklılık arz etmektedir. Bu eğitimin merkezinde bulunan öğreticinin her yönüyle donanımlı olması zaruridir. Ayrıca aralarında Hz. Ömer ile Zeyd b. Sâbit'in de bulunduğu birçok kişi tarafından söylenen, “*Kıraat sünnettir (takip edilmesi gereken bir yoldur), sonra gelen önce gelenden alır, size öğretildiği gibi okuyunuz.*”²⁴ sözü, hocanın Kur'ân eğitiminde ne denli fonksiyonel olduğunun işaretidir.

Kur'ân kıraatinde kullanılan en temel metotlar sema, arz ve edâ²⁵ olmakla birlikte ders sınıfın seviyesine, zamana, şartlara göre konular metottan metoda geçilerek anlatılmalıdır. Harf talimi yaptırmak, ezber yahut yüzüne takip edilecek ayet ve sûreleri öğrencilere evvela okumak, ezber sûrelerini her öğrenciden teker teker dinlemek, öğrencilere hazırlık süresi vermek, ses kayıt ve görüntü cihazlarından yararlanmak, kalfa sistemine geçmek, eski ezberleri tekrar ettirmek, çok zayıf öğrencilerin durumunu dikkate almak, dersleri kıraat ağırlıklı anlam katkılı işlemek günümüzde kullanılan Kur'ân öğretim tekniklerinden bazıları

²¹ Aynur Pala, *Öğrenme ve Öğretim İlkeleri*, 32.

²² Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, 47.

²³ Ahmed Çelebi, *İslâmî Eğitim-Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım (İstanbul: Damla Yay., 1976), 208.

²⁴ İbn Mücâhid, *Kitâbü 's-seb 'a*, nşr. Şevki Dayf (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1988), 49-52.

²⁵ Detaylı bilgi için bkz. Necati Tetik, “Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1990), 239-244.

olarak zikredilebilir.²⁶ Öğrenciler farklı yeteneklere, karakterlere, güçlü ve zayıf yönlere, birikime, motivasyona, kişisel özelliklere sahip olduklarından muktezayı hale göre bu metotlardan biri seçilerek eğitim yöntemleri çeşitlendirilebilir. Farklı metotların kullanılması elbette bir karmaşa ortamı doğurmamalıdır. Karışık bir yöntemle öğrenci bilgiyi kavramaktan aciz kalır, kendisinde usanç meydana gelir, öğrenmekten ümidini keser belki de en sonunda öğrenmeyi bırakır.²⁷

Kur'ân eğitiminde çeşitlilik sunabilecek yöntemlerden ilki, *telkinin* kısmi bir şekilde kullanılmasıdır. Telkîn, “*İnsanın bir duyguyu, düşünceyi ya da inancı kendisine veya başkalarına kabul ettirmesi*”²⁸ olarak tanımlanmaktadır. Telkin metodunda sürekli hoca aktif olduğundan öğrenciye soru sorma, düşünme, anlama, uygulama, diyalog kurma ve eleştirme imkânı tanınmamaktadır. Dolayısıyla bu yöntem, genel eğitim faaliyetlerinde olumsuz sonuç verebileceğinden tasvip edilmemektedir. Ne var ki bu durum telkinin Kur'ân eğitimi için mutlak surette ve her zaman başarısız sonuç vereceği anlamına gelmemektedir. Geleneksel olarak öteden beri alışılmış biçimde uygulanması sebebiyle ders veren de alan da psikolojik olarak buna göre kendini ayarladığından yöntemin olumlu neticelerinden de söz edilebilir. Özellikle Kur'ân eğitiminde hocanın ön planda olmaya müsait yapısı telkin metodunun bu alanda kullanılmasını belirgin kılmıştır. Nitekim İbn Cema'a (ö. 733/1333) da, “*İlmi yalnız başına kitaptan almaktan sakınıp hocadan almalıdır.*”²⁹ ifadeleriyle durumun ehemmiyetine vurgu yapmıştır. Ayrıca tecvîd eserlerinde kaideler uzun uzadıya anlatıldıktan sonra bunların icrasını mahir ellere teslim etme keyfiyetine, *خذ من افواه المشايخ* ifadeleriyle işaret edilmiştir.³⁰ Tilavet özelliklerinin uzman bir öğreticinin ağzından duyularak öğrenilmesinin öğütlenmesi, hocaya ciddi anlamda bir rol biçmekte ve öğrencinin telkin metodundan istifade etmesini gerekli kılmaktadır. Tüm artılarına rağmen salt bu metotla yetinmek eğitim-öğretimde kısıtlı bir başarı getirecektir.

Yöntemlerden bir diğeri de modern teknolojinin etkin bir biçimde kullanılması zaruretidir. Bir öğretici, eğitim-öğretim sürecinde ve görsel metotla öğrencilerin ne kadar

²⁶ Fatih Çollak, “*Kur'ân-ı Kerim Öğretim Teknikleri*”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse (İstanbul: TİDEF Yayınları, 2009), 326-328.

²⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, trc. Z. Kadiri Ugan (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968), 3/126; Osman Pazarlı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metodlar*, s. 1.

²⁸ Paul Guillaume, *Psikoloji*, çev. Refia Şemin (İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., 1970), 221.

²⁹ İbn Cema'a, *Tezkiratu's-Sâmi' ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-Âlim ve'l-Müteallim*, s. 114.

³⁰ Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Kaysî, er-Ri'âye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkiki Lafzi't-Tilâve*, thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammâr, 1996), 22; Kurtubî, *Abdulvehhâb b. Muhammed, el-Muvaddah fi't-Tecvid*, thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammar, 2000), 61; Abdulfettah Pâluvî, *Zübdetu'l-İrfân fi Vucûhi'l-Kur'ân* (İstanbul: Âsîâne, 1894), 21.

fazla sayıda görme ve işitme duyusuna yönelirse, o oranda etkili bir öğretim sağlamış olur.³¹ Diğer alanlarda olduğu gibi din hizmetlerinde de teknoloji kullanılmaktadır. Özellikle hafızlık alanında teknoloji ürünü olan bilgisayarlardan istifade edilmektedir. Bilgisayar destekli hafızlık eğitimi doğru okuma, tekrar yapmada okuyucuya kolaylık sağlamak ve rehberlikte bulunmaktadır.³² Ayrıca hafızlık dışı Kur’ân öğrenimi görenlerin, meşhur hafızların kıraatlerini sosyal medya, web siteleri, video kaydı gibi vasıtalarla dinlemeleri Kur’ân eğitimine katkı sağlayacaktır. Günümüzde bilgisayarlı öğretimden ziyade bilgisayar destekli öğrenim ön plandadır. Bilgisayar destekli öğretimde öğretim işi yine bir öğretmen tarafından sağlanmakta, programlanan derslerin ya öğrenilmesi ya da öğrenilenlerin pekiştirilmesi amacıyla bilgisayardan yardım alınmaktadır. Ayrıca dersin hedeflerine uygun destekleyici yazılımlar da mevcuttur.³³ Bu tür programların daha da gelişmesi, yaygınlaşması ve öğrencilerin erişimine açılması bireysel Kur’ân öğreniminin gelişmesi açısından önemlidir. Bu sayede öğrencinin kendi hız ve seviyesine uygun şekilde çalışabilmesi de sağlanır. Öğrenci bu yazılımlar sayesinde Kur’ân’ı istediği kadar dinleme, tekrar yapma ve çalışma imkânına da sahip olur.

Öğretim yöntemi, pasif talebelere derse katılma ve ders içi etkileşim konusunda cesaretlendirmelidir. Derslerin yapısı öğrencinin ya ferdî ya da ezber yapılacak sûreleri arkadaşlarıyla toplu olarak okumasına fırsat sunduğundan pasiflik ortadan kaldırılır. Aktif bir sınıf ortamı oluşturmanın temel parametrelerinden biri de puanlama sistemini devreye alarak her derste okuyuşa puan vermek ve dönem sonu notu olarak bu okumaların ortalamasını almaktır. Tecvîd konularının anlatımında da öğretici devreye girmeli, öğrencinin yeteneği ve temayüllerini tespit ederek kendisini derse katılmaya teşvik etmelidir. Bu bağlamda öğretici, talebeler Kur’ân’ı Mushaftan tilavet ederken tatbik edemedikleri tecvîd kurallarını, önce kurala hâkim olup olmadıklarını tespit sadedinde kendilerine sormalı cevaplayamadıklarında ise onların seviyesini gözeterek konuyu etkin bir ifade tarzı ve muhtelif materyallerle çekici kılacak şekilde yeniden anlatmalıdır. Ayrıca gerek yazınsal gerekse sözel tecvîd sınavları yapılarak öğrencinin bilgileri taze tutulmalıdır. Bu saikler göz ardı edildiğinde pasif öğrencilere eğitim-öğretim yaptırmak bazen zor ve can sıkıcı olabilir. Kendi halinde ve uyuşuk mizaçlı öğrenciler soru sorulduğunda ya hiç cevap vermek istemezler ya da isteksizce

³¹ Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Özkan Matbaacılık Sanayi, 1995), 21.

³² Davut Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse (İstanbul: TİDEF Yayınları, 2009), 338.

³³ Şeref Tan, *Öğretimin Materyallerle Desteklenmesi*, 264.

cevaplarlar. Bazen bir kişideki can sıkıcı bir vurdumduymazlık veya “bana-ne”cilik sınıfa da olumsuz etkide bulunabilir.³⁴

Öğretimde kullanılan farklı gösterim tahtaları bulunmaktadır. Bunlar karatahta, beyaz (çok amaçlı) tahta, pazen tahta, kum tahtası, dosya tahta (döner levha), manyetik tahta ve elektronik tahtadan oluşmaktadır.³⁵ Öğreticiler önemli konuların açıklanmasında tahta ve sunulan araçlardan destek almalıdır. Örneğin medd-i lâzım çeşitleri, medd-i ârız vecihleri, idgâm-ı mütecâniseyn ve idgâm-ı mütekâribeyn, feth, imâle³⁶, Âsım kıraatinin Hafs rivayetine³⁷ has bazı kelimelerin kıraati gibi hususlarda tahtadan yardım almadan konuların anlatılması meşakkat barındırmaktadır. Kur’ân dersi pratiği ağır basan bir ders görünümünde olmakla birlikte öğretim sürecine uygun bir şekilde bu tahta çeşitlerinden herhangi birinin kullanımıyla öğrencilerde kalıcı öğrenme oluşur. Derse dikkat artar, içerikler (bilhassa tecvîd bilgileri) daha somut ve anlaşılır hale gelir.

Edinilen tilavet tavrının sürekli hale gelmesinin bir koşulu da pekiştirme ve teşviiktir. Bir davranışın yerleşmesi, güçlenmesi için önce o davranış dikkatle tanımlanmalı, davranış oluştuğunda da uygun bir pekiştireç verilerek öğrenci başarıya yönelik olarak teşvik edilmelidir. Pekiştireç, davranış türüne göre, fizyolojik veya sosyal-zihinsel türde olmalıdır. Örneğin sahih bir kıraatin kutlama, teşekkür etme, hediye takdim etme, işaret-yıldız vb. şeklinde öğrenciler tarafından onaylanması, diğer öğrenciler tarafından da sıklıkla yapılmasını teşvik etmiş olacaktır.

Öğrenciler ders konularına ek uygulama ve isteklerle kanalize edilebilir. Bu istek ve uygulamalar öğrencinin alıştırmaya, düşünme, araştırma, inceleme ve gözlem kabiliyetini geliştirme, estetik zevklerini tatmin etme gibi fonksiyonlar yüklenebilir. Bu faaliyetlerin israfa sebebiyet veren, faydasız ve verimsiz bir meşguliyete dönüşmemesi en büyük temennidir. Eğiticilik ve öğreticilik değeri taşımayan baştan savma uygulamaları doğuracak istekler, vazifeyi geçiştirme namına yapılacak uygulamalar, tabi olarak Kur’ân dersinin pekişmesine bir fayda sağlamayacaktır. Örneğin eğitimeciler tarafından öğrencileri toplum huzurunda okumaya alıştırmak ve onlara kürsü tecrübesi kazandırmak için mescitte, salonda veya sınıfta mikrofonla okumaları organize edilebilir. Ayrıca sınıf içerisinde yarışmalar tertip edilebilir. Bir öğrencinin hatası, hocanın müdahalesi olmaksızın sıra arkadaşına düzeltilirebilir. Sınıfta

³⁴ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 171.

³⁵ Şeref Tan, *Öğretimin Materyallerle Desteklenmesi*, 260.

³⁶ İbrahim Tetik, “Kur’ân Kıraatinde İmâle ve Feth’in Kitâbî Referansları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)*, 53 (2020), 41-65.

³⁷ Bu rivayetle ilgili olarak bk. İbrahim Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri* (Ankara: İlahiyat, 2021).

sadece sûrelerin ezberlenmesinde değil yüzüne sayfaların da topluca okunmasıyla dil ve dimağ sahih okuyuşa aşına hale getirilebilir. Bu etkinliklerle öğrenci derse ilgi duyacak, daha çok çalışacak ve daha dikkatli okuyacaktır.³⁸

Talebelere gerek şifahi gerekse sınıfta paylaşım esasına göre muayyen bir sayfadaki tecvîdleri belirlemeleri üzere ev ödevleri verilebilir. Hz. Peygamber (sav), “*Boş ve faydasız işleri terk etmek, kişinin dininin güzelliğindedir.*”³⁹ buyurmuşlardır. Ödev, vakti boş ve gereksiz geçirmemenin en ekmel yollarından biridir. Ödevler eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde vazgeçilmez bir konuma sahip olup öğrencilerin kabiliyetleri nispetinde Kur’ân bilgi ve pratiklerini geliştirmeye yardımcı olur. Kur’ânî bilgiyi özümseme, yerinde ve zamanında onu en etkili şekilde kullanabilmeyi sağlar. Öğrencilerin kendilerine güvenlerini artırır. Tilavetlerini geliştirerek başarıya azim ve isteklerini geliştirir. Bir disiplin dâhilinde çalışma ve başarıya alışkanlığı kazandırır. Ödevde bireysel farklılıkların gözetilmesi özel kabiliyetlerin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Böylece Kur’ân’ı yüzünden güzel okuma ve hafızlık yarışmalarında dünya çapında başarıya imza atabilecek cevherler tespit edilebilir. Ödev, ders saati dışında da vakti Kur’ân’a hasretmenin en güzel vesilelerinden biridir. Aynı zamanda bireysel sorumluluk duygusunun geliştirilmesine de yardımcı olur.

3. Kur’ân Eğitiminde Sunulan Kaynak ve Materyaller

Eğitimde öğreticilerin keyfiyetli olması kadar önemli bir diğer konu öğrenimin materyallerle desteklenmesidir. Öğretimde faydalanılan tüm araç ve gereçler, kaliteli öğretimin temel unsurlarındandır. Öğretim etkinlikleri planlanırken öğretimi daha da somutlaştırmak, öğrencilerin derse karşı ilgisini arttırmak, verilen konuyu basitleştirmek için mutlaka çalışma kâğıtları, resim, bulmaca, afiş gibi bazı öğretim materyallerinin kullanımına yer verilmelidir.

Okul kitapları dersin işleyişinde kendisinden istifade edilen öğretim materyallerinin başında gelmektedir. Kitabın İslâmî ilimlerin tedrisindeki önemindedir ki el-Mütenebbî (ö. 354/965), “*Dünyada en güzel yer rahvan atın sırtı, zaman içinde en hayırlı dost ise kitaptır.*”⁴⁰ demekten kendini alamamıştır. Kitabın bizzat kendisi kadar eğitimde ne gibi bir fonksiyona sahip olduğu da önemlidir. Seçilen ders kitabı öncelikle Kur’ân öğretim hedefine ve öğrencilerin düzeyine uygun olmalıdır. Kitabın içeriği modern Kur’ân öğretim metotlarını da kapsayacak şekilde tasarlanmalı şekil, tablo, grafik, resim vb. unsurlarla desteklenmelidir.

³⁸ Nazif Yılmaz, *Kur’ân-ı Kerim’i Nasıl Öğretelim?* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yay., 2016), 85.

³⁹ İbn Mâce, *Fiten*, 12; Tirmizî, *Zühd*, 11.

⁴⁰ Ahmed Çelebi, *İslâm’da Eğitim-Öğretim Tarihi*, 139.

Bu noktada keyfiyetli bir çalışma olarak Eymen Rüşdî Süveyd ve Âdil İbrahim Ebû Şa'r tarafından kaleme alınan “Atlasu't-Tecvîd” adlı eseri zikretmek gerekecektir. Ayrıca kitabın üslubu Kur'ân eğitimini pekiştirecek yeterli alıştırma ve uygulama yapma olanağını da sunmalıdır.

Eğitimde kaliteyi artıran unsurlardan bir diğeri de sınıfta dersin nitelikli işlenmesini sağlayacak düzeyde müreffeh bir ortamın sunulmasıdır. Kur'ân gibi daha ziyade ses unsurunun ön planda olduğu bir derste yeterli alana sahip sınıfların bulunmaması seslerin etkileşime geçmesine neden olacak ve öğrencileri istemsizce hataya sürükleyecektir. Çok hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı çağımıza ayak uydurabilecek nesilleri yetiştirmek için eğitim kalitesinin yüksek tutulması gerekir ki öğrencilerin neredeyse üst üste yığıldığı sınıflarda keyfiyetli bir eğitimin verilemeyeceği aşikârdır. Ayrıca sınıfların estetik görünümünden uzak, sağlığa elverişsiz, rutubetli, loş, havasız, iyi ısınmaz veya aşırı sıcak olması da öğrencileri rahatsız etmektedir. Buna göre sınıf alanının modern standartlara uygun hale getirilerek, eğitimden alınacak verimin seviyesi artırılabilir.

Kur'ân eğitiminde görsel ve işitsel malzemelerin de temin edilmesi gerekmektedir. Zira öğrenme sürecinde görsel ve işitsel materyallerle daha çok duyu organının kullanılması yoluyla zengin öğretim etkinliklerinin yapılması sağlanacaktır. Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte bilgisayar destekli aletler de birer eğitim malzemesine dönüşmüş durumdadır. Örneğin öğreticinin boğaz bölgesine ait bir harfin mahrecinin neresi olduğunu anlatırken, mahreçlerin animasyon haline getirildiği görsel malzemelerden yardım alması, talebenin dersi daha iyi anlamasına ve özümsemesine vesile olacaktır. Ya da harflerin telaffuz edilmesinde kâriiler arasında bir farklılığın olup olmadığı her birinin tilavet esnasındaki görüntülerini tahtaya yansıtmak ve bunların seslerinin alınması suretiyle tespit edilebilir. Bu bağlamda Data Show ve PowerPoint gibi materyaller,⁴¹ tecvîd konularının daha muayyen hale getirilerek öğrenci tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla sunulmaktadır. Fakat bahsi geçen vasıtalarla icra edilecek Kur'ân eğitiminin, sema ve arz metotlarının tamamen yerini alma değil de bunlara bir katkı sunma şeklinde algılanması gerektiğini de peşinen ifade etmek gerekir. Kur'ân eğitiminde hoca-öğrenci etkileşimi tasarlanan hedeflere ulaşmada zaruridir. Öğrenci hocasına Kur'ân'ı arz edecek, hocası kendisini dinleyecek, bir yanlış olması durumunda hoca devreye girerek öğrencisine müdahalede bulunacaktır. Böylece öğrenci fem-i muhsin konumundaki hocasından bir tilavet tavrı edinmiş olacaktır. Hâlbuki görsel ve işitsel teknolojinin sunduğu eğitimde Kur'ân tilavetinin şekillenmesinde gerekli olan bu unsurlar yer

⁴¹ Mehmet Dağ, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu*, 469.

almamaktadır. Öğrenci her ne kadar harflerin mahreç ve sıfatları ile diğer tecvîd uygulamalarını işitse de tekrar ettiği tilavetini sınavacak yani okuyuşunun sahih olup olmadığını kendisine belirtecek bir öğreticiyi karşısında bulamamaktadır.⁴² Nihayetinde eğitim semada takılı kalmakta arz boyutuna geçilememektedir. Bu gerekçelerle hoca-talebenin karşılıklı okumasının Kur'ân öğretiminin temelini oluşturduğunu, görsel ve işitsel materyalin ise takviye edici birer unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmek mümkündür.

4. Kur'ân Eğitim Merkezlerinde İzlenen Değerlendirme Biçimi

Kur'ân öğretiminde değerlendirmede aşamasında sözlü ve yazılı sınav gibi çeşitli ölçütler kullanılmaya müsaitse de birçok dersin aksine daha ziyade sözlü sınavlarla belirlemeye gidilir. Uygulamanın çok zaman almasından ötürü sözlü sınavlarda sınırlı belirgeçlerle tespit bulunur. Bu da kapsam geçerliliğini önemli ölçüde düşürmekle birlikte öğrencinin heyecanlanarak kapasitesini yansıtamama gibi bir sonuç doğurabilir. Bu açıdan sözlü sınavlar geniş bir zaman dilimine yayılmalı ve objektiflik sağlanmalıdır. Yalnız tüm tecvîd ve harici Kur'ân malumatını öğrencinin bilip bilmediğini sözlü sınavlarda tek tek sorarak tespit etmeye çalışmak da bir hayli güçtür. Bu noktada Kur'ân sınavlarında klasik sözlü döngüsünün dışına çıkılarak yazılı sınavlardan yararlanmak, öğrencinin alana hâkimiyetini belirlemede daha etkili ve pratik bir çözüm olacaktır. Zira Kur'ân dersinin her iki tarafa da bakan yapısı sınavların hem yazılı hem de sözlü yapılmasını gerektirmiştir.

Kur'ân öğretim teknikleri açısından bir dersin vaktinde bir öğretici tarafından öğrencilere aktarılması eğitim açısından yeterli görülmemekte, seviyelerinin sürekli değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun dersin daha iyi kavranması ve unutulmaması, derse olan ilginin canlı tutulması açısından önemi büyüktür. Bu gereksinim her okumada öğrenciye bir not vererek öğrencinin seviyesini görmesiyle gereken tedbirleri almasını sağlayacaktır. Bu sayede öğrenci, Kur'ân eğitimi alırken başıboş bırakılmadığı, dirayetli eğitimciler tarafından devamlı takibinin yapıldığı bilinciyle davranma zorunluluğu hisseder. Ayrıca öğrenci seviyesinin bir üst kademeye geçişe elverişli olup olmadığı da bu sayede tespit edilebilir. Her dersin hakkının verilmesi konu odaklı okumalarla sağlanabilir. Mesela bir derste teorik olarak ihfâ kuralı görülmüşse pratikte salt o kuralın geçtiği yerlere odaklanılarak farkındalık oluşturulabilir.

Talebe, bir alt seviyede tam başarı sağlamadan bir sonrakine geçmemelidir. Zaten Kur'ân eğitiminin kâmil olarak verilebilmesi her şeyden önce her bir seviyenin iyice

⁴² Mehmet Dağ, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu*, 469.

özüm senip, bununla ilgili uygulamaların tam olarak yerine getirilmesinden sonra bir diğerine intikal edilmesiyle sağlanabilir. Eksik bırakılan bir konu üzerine diğerini inşa etmeye çalışmak, öğretim mantığı açısından da sağlıklı değildir. Sahabenin de Kur'ân öğretimine teksif edildiğinde her ne kadar literal bir eğitimden söz etmek mümkün olmasa da inzâl edilen ayetlerin –ilim ve amel bütünlüğü açısından- hakkı verilmeden diğerlerine geçilmediği, bir sonraki ayetleri kıraat, anlama ve yaşamaya hazır hale getirildiği görülmektedir. Ebû Abdurrahman es-Sülemî kendilerine Kur'ân'ı okuyan, öğreten Osman b. Affan, Abdullah b. Mesûd ve Ubeyy b. Ka'b gibi sahabenin Hz. Peygamber'den (sav) on ayet öğrenip bunlarla nasıl amel edildiğini öğrenmeden diğerlerine geçmediklerini, *“Biz Kur'ân'ı ve ameli beraber öğrendik”*⁴³ dediklerini rivayet etmektedir. Başka bir rivayette ise bu on ayet içerisindekileri ilim ve amel yönünden öğrenmeden sonraki on ayete geçmedikleri, ilim ve ameli beraber öğrendikleri ifadelerine yer verilmektedir.⁴⁴ Günümüz Kur'ân eğitimi açısından harflerin mahreç ve sıfatlarının başı çektiği yüzüne Kur'ân öğretiminin amaçlandığı seviyenin hakkı tam olarak verilmeden ezber aşamasına geçmek, hatalı ezberleri beraberinde getirecektir. Böylece yanlışlar pekişecek, kişiye mal olacak ve bunların tashih edilmesi yeniden ezberlenmesinden daha zor bir hale gelecektir. Yüzüne eğitiminde de örneğin öğrencinin, umumi olarak idğâm hususi olarak idğâm-ı misleyn meal günne konularını öğrenmeden medd-i lazıma geçilmesi sıkıntı oluşturacaktır.

Sınavların öğrencinin seviyesine uygun olması da öğretim açısından diğer gerekliliği ifade eder. Salt sınavlar özelinde değil herhangi bir mükellefiyetin kişiye teklif edilebilmesi, muktedir olmaya bağlı olan İslâmî bir prensiptir. Nitekim ayet-i kerimede, *“Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz.”*⁴⁵ buyurulmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) *“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”*⁴⁶ hadisi ilke edinilmelidir. Öğrencinin seviyesi ve gücünün üzerindeki sınavlar, onları peşinen başarısızlığa mahkûm etmek demektir. Hazırlık aşamasındaki kapsamlı bir eğitime tabi tutulmamış bir öğrenciden tüm tecvîd kurallarını harfiyen yerine getirmesini beklemek muhaldir. Öte yandan, sınavların çok basit olması da öğrencilerin konuya karşı ilgilerinin kaybolmasına sebep olabilmektedir. Öğrencinin bilgi birikimi ve seviyesine aykırı sınavlar, öğrenci tarafında baskı aracı olarak telakki edilmektedir. Bu tür bir tutum öğrencinin derse karşı nefretini uyandıracaktır.

⁴³ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 4/84.

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38/466; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6/117.

⁴⁵ Bakara 2/286.

⁴⁶ Buhârî, *Kitâbü'l-İlm*, 11.

Kuvvetli ve zayıf yönleri öğrenciye bildirilmek suretiyle geriye dönük olarak besleme yapılmalıdır. Nitekim bir öğrencinin durumunun bir dönütle tayin edilmeden, kendini geliştirip geliştirmemesi gerektiğini tayin edebilmesi mümkün değildir. Tilavet özelinde ise öğrenciler, kıraatlerinin sahih ya da sakim olduğuna dair sık sık bilgilendirildiğinde Kur’ân’ı daha uygun biçimde kıraat edeceklerdir. Düzenli dönüt, öğrencinin dikkatini toplar; öğretmen-öğrenci etkileşimini artırır ve muhtemel hataları da engeller. Zayıf yönlerin geliştirilmesine, kuvvetli yönün ise muhafazasına vesile olur. Bu süreç öğrencinin kıraat hatalarının, alışkanlık halini almayacak bir zaman diliminde, anında tashih edilmesini gerektirir. Aksi halde yanlıştan dönmek kolay kolay mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda ülkemizdeki en büyük eksikliği med unsurunun hatalı telaffuzu oluşturmaktadır. Med edilmesi gereken harfleri uzatmama, med edilmemesi gereken yerleri de uzatma şeklinde bir okuyuşa alışan ve hocası tarafından da zamanında gerekli uyarıların yapılmadığı öğrencilerin doğru okuyuşu elde etmeleri, ciddi temrinleri gerektirebilme bazı durumlarda da mümkün olamamaktadır. Bu tashih eylemi bir sürece yayılmalı, öğrenciden kronik hale gelen hatasını anında düzeltme beklentisine gidilmemelidir.

5. Kur’ân Eğitiminde Karşılaşılan Engeller

Çağa ayak uyduran öğretim yöntemlerinin Kur’ân eğitiminde nasıl uygulanacağından öğreticilerin habersiz olması düşünülemez. Nitekim 20. Yüzyılın başlarından itibaren, değişen ve gelişen toplum ve dünya hayatının gereklerini karşılayabilmek için sürekli öğrenme ve beceri geliştirme temeline dayalı yeni bir eğitim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın bir sonucu olarak da eğitim programında öğrencinin merkez olduğu ve her konunun ona göre düzenlenmesi gerektiği görüşü benimsenmiştir. Şekilcilikten, tamamen ezbere dayanan anlayıştan, tekdüzelikten vazgeçilmiş; araştırmak, sorgulamak, üretmek modern dönem eğitim anlayışının temelini oluşturmuştur.⁴⁷ Geleneksel Kur’ân eğitim anlayışının eksikleri tespit edilerek öğrenmeyi etkinleştirici yaklaşım, yöntem, strateji ve teknik arayışlar hızlandırılmalı; Kur’ân eğitim ve öğretimine dair geçmişteki tecrübelerden de faydalanarak, bu temel ilkelere göre yeni bir perspektif geliştirilmelidir.

Öğretimde karşılaşılan engellerden bir diğeri de mükemmeli yakalama arzusuyla öğrenci psikolojisini anlamada tecrübe yoksunluğuyla hareket etmektir. Bu sonuca göre eğitim kalitesi ne derece yüksek olursa olsun öğrencinin psikolojisi öğrenmeye uygun hale getirilmemişse, Kur’ân öğretiminden hedeflenen başarı elde edilemeyecektir. Bu noktada J.J. Rousseau’nin, *“Her şeyden önce çocuklarınızı tetikle işe başlayınız. Zira siz onları*

⁴⁷ Ali Murat Sünbül, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Konya: Eğitim Kitabevi, 2010), 129-130.

tanımıyorsunuz.”⁴⁸ tespiti kayda değerdir. Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) talebenin ruh halini gözeterek, üzerlerinden himayesini eksik etmediği⁴⁹ ayrıca, “Sizler kalbimin sevinci, hüznümün tesellisiniz.”⁵⁰ dediği nakledilmektedir. Mâverdî (ö. 450/1058) de öğrenciyi tanımanın öğretmen için büyük bir rahatlık, öğrenci içinse büyük bir mutluluk olduğunu belirtir. Öğretmen bu sayede karşılaşacağı engelleri aşabilecek ve bu durum zaman israfına da mâni olacaktır.⁵¹ Öğretmenin erdemli davranışlarından biri de çok bilgili değil, şevk sahibi olmaktır. O, kendi mizacından farklı mizaçların ve farklı zihinlerin de bulunduğunu iyi bilmeli, çocuğun düzeyine inmeli, çocuğun karşısına hasım gibi değil, bir dost gibi çıkmalıdır.⁵² O halde Kur'ân eğitiminden beklenen; zekâ gerilikleri ve ruhsal bozukluklar, aile geçimsizlikleri, kapasite farklılıkları, ilgisiz büyümüş olmak, kıskançlıklar, başkalarıyla kıyaslanma, aileden uzak kalma, fiziki noksanlar, istenilmeyen kurumda bulunmak⁵³ gibi öğrenci psikolojisini derinden etkileyen hususları iyi okuyarak eğitim faaliyetlerini icra etmesidir. Nitekim hoca kaynaklı belirecek bir hata istem dışı şekilde Kur'ân'a mal edilecektir.

Diğer eğitim engellerinden bir diğeri de sınıf kalabalığıdır. Kur'ân eğitimi açısından müreffeh bir ortamın sunumu bir lüks değil zarureti ifade eder. Kur'ân sınıflarında her öğrencinin gerek ezber yaparken gerek yüzüne okurken tek tek tilaveti, diğer derslere nazaran sınıftaki ses düzeyini daha da artırmakta ve bu durum seslerin karışmasıyla hatalara davetiye çıkarmaktadır. Yıllarca Kur'ân öğretimiyle meşgul olmuş *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr* adlı eserin müellifi Nüveyrî (ö.857/1453) de kalabalığın dersi anlamayı güçleştirdiği ve zihni dağıttığını beyan etmiştir.⁵⁴ Ayrıca sınıftaki mevcut sayısının artmasıyla öğretici öğrencileriyle yeterli düzeyde ilgilenememekte, bir öğrenciyi harcaması gereken emek ve zamanı birçoğuna birden harcamakta, bu durum eğitim yerine boş gayretleri beraberinde getirmektedir. Kur'ân, telâffuz ve seslendirmeye müstenit bir ders olduğundan sınıftaki öğrenci sayısının az olması, dersten elde edilecek verimi artıracak niteliktedir. Kur'ân dersi için ideal sınıf mevcudu belirlemek gerekirse sayıyı en fazla 10-15 şeklinde tahdit etmek mümkündür.⁵⁵ Okullarda dönüşümlü olarak bütün sınıfların kullanabileceği özel Kur'ân sınıflarının/kırâat laboratuvarlarının

⁴⁸ Sadreddin Celal, *Pedagoji* (İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1930), 29.

⁴⁹ Muhammed Ebû Zehra, *Ebû Hanife*, trc. Osman Keskiöğlü (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 86.

⁵⁰ Muhammed Ebû Zehra, *Ebû Hanife*, 87.

⁵¹ Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b.Habîb. el-Basrî, *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn* (Beyrut: y.y. 1398), 89-90.

⁵² Y. Akyüz, *Çağdaş Eğitim Düşünürleri Ders Notları* (Ankara: A. Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1983); Zühal Çubukçu vd., “Yönetici, Öğretmen, Öğrenci ve Veli Gözünde Öğretmenin Sahip Olması Gereken Değerler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* (2)1 2012, s. 34'ten naklen.

⁵³ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 178-184.

⁵⁴ Nüveyrî, Ebu'l-Kasım Ali, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr* (İstanbul: Üsküdar Hacıselimağa Kütüphanesi), 16/4.

⁵⁵ Mehmet Adıgüzel, *Kur'ân Öğretim Metodları ve Öğreticilik Vasıfları*, 212.

oluşturulması nitelikli bir Kur'ân eğitimi için elzemdir.⁵⁶ Öğrenci sayısı çok fazla olmadan, bu sınıflarda öğrenci oturma düzeni klasik düzenin aksine “U” şeklinde yapılırsa, aynı anda bütün öğrencilerin öğretmeni, öğretmenin de öğrencileri görmelerini sağlanabilir. Böylece Kur'ân'ı, müşafehe yoluyla yani bizzat öğretmenin ağzından görerek öğrenme imkânı sağlanabilir. İdeal olan, her ortamda “U” düzenidir. Sınıfın durumuna göre seviye grupları oluşturulup, öğrencilerin grup grup oturmaları da sağlanabilir.⁵⁷

Müfredatın ezber yapmaya imkân tanıyacak düzeyde düzenlenmesi gerekir. Kimi yerlerde yüzüne ağırlıklı eğitim verilirken ezberler kısıtlı ve zamana yayılacak şekildedir; kimilerinde ise ezber ağırlıktadır. Bu durum eğitim kurumundan mezun olan öğrencilerin yüzüne becerisini ve ezbere yönelik temayüllerin değişmesini beraberinde getirmektedir. Öyle ki koca bir eğitimin nihayetinde Yâsin, Tabâreke ve Amme sûreleri gibi temel ezberlerin yoksunluğu dahi gözlemlenebilir. Eğitim kurumlarının Kur'ân'la ilgili stratejileri, öğrencilerin ezber süresine yanıt verme niteliklerini değiştirmektedir.

Geçerli bir gerekçesi olmaksızın derse gecikme, derse gelmeme türünden eğitimin amaç ve ruhuyla bağdaşmayacak vurdumduymazlıklar Kur'ân eğitiminde problem meydana getirebilmektedir. Klasik eğitim anlayışına göre de öğrenci, ders başladıktan sonra derse girerim, aceleyle lüzum yok anlayışıyla hareket etmemeli derse katılmak için acele etmelidir.⁵⁸ Öğretmen de öğrenciden haber alamadığında bir aracı göndermeli, şartlar elveriyorsa öğrencinin evine gidilmeli,⁵⁹ bunlar da mümkün değilse gelmemesinin nedeni araştırmalıdır. Öğrencilerin devamsızlık yapmalarına, derse gecikmelerine, dersten kaçmalarına neden olan en önemli faktörleri; dersin sıkıcı anlatılması, dersin öğretmeninden ya da dersin kendisinden hoşlanmamaları ya da derste öğretilenlerin ileride tercih edecekleri kariyerlerine faydası olmaması şeklinde sıralamak mümkündür. Öğrencinin derse gecikme ve devam etmeme gibi tavırları eksik bir tilaveti beraberinde getirecektir. Kur'ân-ı Kerim, her geçen gün üstüne daha farklı konunun eklendiği ve tilavet melekesinin geliştirilmesini gerektiren bir derstir. Dolayısıyla zikri geçen gerekçelerin hiçbirisi, dersten elde edilecek verimi kısıtlamayı gerektirecek nitelikte değildir. Ayrıca öğrencilerin derse devam etmemelerinin,

⁵⁶ Yusuf Alemdar, “İlâhiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2008), 208.

⁵⁷ Nazif Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 73; Ayşe Pehlivan, *Kur'an Tilâvetinde Nitelik Problemi ve İdeal Kur'an Eğitimi Dair Tespit Ve Öneriler*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 140.

⁵⁸ İbn Cema'a, *Tezkiratu's-Sâmi' ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-Âlim ve'l-Müteallim*, 234-235.

⁵⁹ İbn Cema'a, *Tezkiratu's-Sâmi' ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-Âlim ve'l-Müteallim*, 61-62.

gecikmelerinin öğrenme performansını olumsuz yönde etkilediği yönünde araştırma sonuçları da bulunmaktadır.⁶⁰

Arkadaş ortamı, televizyon, sanal oyunlar, bilgisayar, sosyal medya türünden uğraşlar mutedil sınırlar içerisinde kaldığında kişinin psikososyal gelişimini olumlu yönde etkileyecek iken bağımlılık düzeyine vardığında dikkat dağıtan menfi yönelimler şeklinde karşılık bulacaktır. Nitekim bazı arkadaş çevreleri, kolektif disiplinsizlik şuuruyla hareket ederek arkadaşlarını etkiler ve nihayetinde onları dersten soğutabilir. Hz. Peygamber (sav), “*Kişi, dostunun dini ve yaşayışı üzerindedir. O halde herhangi biriniz dostluk kuracağı kimseye dikkat etsin.*”⁶¹ buyurarak arkadaş seçimine dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca kitle iletişim araçlarının da çocukları ve gençleri etkileyen faktörler arasında olduğu muhakkaktır. Radyo, TV ekranları ve internetin kontrolsüz kullanımı öğrencilerin vaktini sömürmekte ve derse adapte olmalarına engel olmaktadır. Hedef kitlesi ne olursa olsun fiziksel birlikteliklerin yerini bıraktığı teknolojik destekli interaktif oyunlar, vakti işgal etmenin yanında zihinsel gelişim bozukluklarına da davetiye çıkarmaktadır ki bu durum, Kur’ân dersinden elde edilecek verimi asgari düzeye indirecektir. Bahsi geçen bu sakıncalar ilgili unsurların daha temkinli kullanılmasını gerektirmektedir.

Ülkemizde bazı öğrenciler ayrıca bir destek programına ihtiyaç hissetmeksizin kendiliğinden Kur’ân eğitiminin önemiyetini kavramış iken bazıları ailelerinin zoruyla bu eğitim programına katılmıştır. Kur’ân’ı genç yaşta öğrenemediğinden keyfiyetle okuyamayan ve bunun sancısını çekenler ile ciddi bir dini altyapısı bulunan dindar ebeveynlerin, evlatlarının Kur’ân’ı öğrenme ve mümkünse ezberlemelerine yönelik iştiyakları bulunmaktadır. Bu aileler, dinî öğretimi her türlü bilgi ve becerinin ötesinde gördüklerinden, evlatlarının Kur’ân eğitimi almasını ciddi anlamda önemsemektedir. Haliyle öğrenciler ailelerinin bu isteklerine cevap vermek amacıyla güdülenerek hareket etmekte ve üstün bir çalışma performansı sergilemektedir. Kimi aileler ise bu duygulardan uzak, sırf gelecekte iş imkânına erişmesi için, öğrenciye hem eğitime dâhil olması için baskı kurup hem de kendisiyle yeteri kadar ilgilenmediğinde, öğrenci disiplinsizliği tercih edebilmektedir. Disiplinsizlik ve önemsemezlik de nihai olarak başarısızlığı doğurmaktadır. Baskı ile de eğitimin meyve vermeyeceği bir hakikat iken bir öğrencinin ailesi tarafından desteklenmesi, kendisine gereken hassasiyeti göstermesi disiplin, güven ve nihai olarak başarıyı beraberinde

⁶⁰ Bk. Zeynel Kablan, “Öğretmen Adaylarının Derse Devamının Öğrenme Başarısına Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (1) 2009, 22-32.

⁶¹ Tirmizî, *Zühd*, 45.

getirecektir. Aksi bir durum öğrenciyi peşinen başarısızlığa itme anlamına gelecektir ki bu, Kur’ân’la ilgili bir daha düzeltilemeyecek olumsuz algılar oluşturabilir.

Klasik eğitim anlayışında ilim, ağaca; müzakere de onu geliştiren suya benzetilmiştir.⁶² Hz. Ali (ra), “İlmi müzakere ediniz, aksi halde ilminiz kaybolur.”⁶³ derken Zührî, “İlmin afeti müzakereyi terk etmektir.” görüşündedir.⁶⁴ Bu yaklaşımlardan ortaya çıktığı kadarıyla dersin vaktinde bir öğretici tarafından öğrenciye aktarılması yeterli olmayıp, çeşitli zaman aralıkları ile bilgilerin müzakere edilmesi de eğitimin gerekliliklerindedir. Öğrencilerin dersi müzakere edip etmedikleri, yeni bir tecvîd konusu anlatılmadan önce bir evvelki konuya dair sualler sorularak sınanabilir. Müzakere nihayetinde bir tefekkür ortamı sunarak tamamen ezberci anlayışın ortadan kaldırılmasına, bilgi ve becerilerin neden ve hedeflerini anlamaya yardımcı olur. Öğrencilere, sadece düzgün okumasını öğretmekle kalmayıp, okuduklarının niçin ve nedenini de bilmeleri, böylece tecvîd konularını uygulamalı olarak seslendirmeleri sağlanır. Bu bakımdan gerek içerik gerekse metot olarak ezberin sıkça kullanıldığı Kur’ân eğitiminin daha sağlıklı netice verebilmesi ancak müzakerenin yaygınlaştırılması ve zenginleştirilmesi ile mümkündür.

6. Kur’ân Eğitim Kurumlarında Kalite Artırımının Parametreleri

Öğretim faaliyetlerinde bulunan öğreticinin ilmi ve teknik seviyesini devamlı geliştirmesi ve zinde tutulması gerektiği esaslı bir hakikati oluşturur. Meslek bilgisi konusunda teorik ve pratik düzeyde hizmet öncesi alınan eğitimi, hizmet içi tecrübelerle pekiştiren her öğreticinin geliştirdiği usulün daha iyiye gidebilmesi ancak önceki uygulamalardan yola çıkarak kendini geliştirmeye bağlıdır. Tecrübe edilen başarı ve başarısızlıklar, öğretmene yeni uygulamalarında bir yol haritası çizecektir. Özellikle yaşadığı başarısızlıklar öğreticinin kendini hangi alanda geliştirmesi gerektiği noktasında yardımcı olur. İnsan gelişim ve psikolojisi, öğrenme psikolojisi, Kur’ân dersi muhtevası ile öğretim programları ve bunların içeriğine dair kaynakların yeniden okunması ve incelenmesi, öğreticinin kendini geliştirmesine katkıda bulunacaktır. Nitekim kendi iç dinamiklerini, bilgi birikimini, görev iştiağını güncel tutmayan birinin vazife alanı fark etmeksizin başkalarını da yetiştirme ve geliştirmeye muktedir olamayacağı aşikârdır.

Öğrenci ile muamelelerde insani ilişkilerin geliştirilmesi gerekir. Kur’ân eğitiminde her öğrenci ile tek tek iletişim kurulması diğer derslere nazaran daha fazla dikkat ve emek

⁶² Taşköprüzade, *Mevzûâtü'l-'Ulûm* (İstanbul: İkdâm Matbaası) 1313, 1/63.

⁶³ İbn Abdi'l-Berr, *Câmi'ü Beyâni'l-'İlm* (Medine, y.y. 1978), 1/121.

⁶⁴ İbn Abdi'l-Berr, *Câmi'ü Beyâni'l-'İlm*, 1/130.

gerektirir ki nihayetinde bu titizlik hali, öğreticinin ikili ilişkilerinde dejenerasyona kapı aralayabilir. Öğretici tarafında görülen hatalar istem dışı şekilde Kur'ân'a mal edilebilir. Gerekli disiplinin sağlanması için gösterilen çabalar bazen katı kuralların konulmasına ve öğrencinde psikolojik travmaların oluşmasına sebebiyet verebilir. Öğrenciyle sağlıklı ilişki tesis etme, ona güven aşılabilme ve uygun öğrenim atmosferini oluşturma açısından her şeyden önce sevgi motifinden istifade etmek gerekecektir. Elbette hoşgörü ve anlayış, öğrenme ilkelerini aksatacak nitelikte olmamalıdır.

Maddî ve manevî motivasyon düzeyi yüksek olan bir öğrencinin Kur'ân eğitiminde daha başarılı olacağı muhakkaktır. Çünkü öğrenme motivasyonu, öğrenme düzeyi arasında pozitif ve yüksek bir korelasyon bulunmaktadır.⁶⁵ Motive edilen bir öğrenci öğrenmeye ihtiyaç duyar, bilgiye ve emeğe değer verir ve öğrenme etkinliğini sürdürmeye çalışır. Böylece gerek yüzüne gerekse ezberde öğrenme ve ezberleme düzeyi artar. Hak edene yüksek not vermek, kıraati övmek, ikna edici konuşmalar yapmak dışsal; Kur'ân'ı öğrenme, keyfiyetli okuma ve kıraatini geliştirme ihtiyacı gibi faktörler de içsel motivasyona örnek gösterilebilir. Bu bağlamda öğrenciler hafızlık cemiyetlerine, güzel okuma programlarına götürülerek teşvik edilebilir. Kendilerine Kur'ân'ı maharetle tilavet edenlerin kazanımlarından bahsedilebilir. Kur'ân'ı maharetle okumanın hatta hafız olmanın zor olmadığına dair arkadaş ortamından örnekler verilerek başarı müşahhas hale getirilebilir. Bunların tümü öğrenciyi Kur'ân eğitimine motive edecek niteliktedir. Aynı saiklerin öğretici hususunda da geçerli olduğu muhakkaktır. Maddi imkânları artırılan, başarılarıyla takdir edilen, daha iyisini yapmaya teşvik edilen bir öğreticiden elde edilecek verimin daha fazla olacağı muhakkaktır.

Öğrenciye senenin çeşitli zaman dilimlerine dağıtımının esas alındığı bir planlama yapılmalıdır. Derste sıradanlık, düzensizlik ve kararsızlık gibi menfi durumların önüne geçebilmek amacıyla bu tür bir tavır sergilenmelidir. Bu planlama Kur'ân dersinin belli bir sınıfa ait müfredatında, ders veya yardımcı kitaplarında yer alan konuların hangi ay, hafta ve günlerde hangi yardımcı araç ve gereçlerle hangi metotlarla ve nasıl işleneceğinin belli formlara yazılmasıyla ilkin yıllık olarak yapılır. Daha sonra bunların haftalara dağıtımı sağlanır. Yıllık planın öğrencilere bir derste ya da bir günde nasıl öğretileceğine dair günlük plan da hazırlanır.⁶⁶ Bu tür plan yapılmaksızın Kur'ân eğitiminde anlatımının haftaları gerektirdiği tecvîd konularını bir çırpıda öğrenciye teorik olarak aktarmak ve öğrenciden

⁶⁵ Şeref Tan, "Öğretmen Nitelikleri", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Şeref Tan (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007), 353.

⁶⁶ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 210-211.

bunları anında pratiğe geçirme beklentisi kanaatimizce yapılan en büyük hatalardan biridir. Örneğin sakin nûn ve tenvînden sonra gelen harflerin meydana getirdiği çeşitli kuralları (ihfâ, izhâr, idgâmı mealgunne, idgâmı bilâgunne, iklâb) ya da harfî medden sonra sebebi meddin gelmesi ile bir eliften fazla uzatmanın mümkün olduğu kaidelerin tümünü (meddi lâzım, meddi muttasıl, meddi munfasıl, meddi lîn, meddi ârız) tek derste vermeye çalışmak, öğretim açısından tedricilik prensibine ters olduğu gibi öğrenciyi psikolojik açıdan yıpratıcı niteliktedir. Her konu, planlanan ders, vaktinde işlenmeli ve öğrenci bir sonraki seviyeye hazır hale getirilmelidir.

Öğrencinin kişisel farklılıkları gözetilerek, onlara yeteneklerine göre, deneyimlenebilir bir eğitim verilmesi gerekir. Bu sonuçlar çağdaş öğretim anlayışıyla da örtüşmektedir. Nitekim bu anlayışın en belirgin özelliği, bireyler arasında ilgi, yetenek ve öğrenme hızı gibi farklılıkların kabul edilmesidir. İnsanların aynı yaşta olmaları aynı bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişime sahip olduklarını göstermemektedir. Çoklu zekâ kuramı da insanların doğuştan farklı zekâ türleriyle dünyaya geldiklerini, farklı alanlara ilgi duyduklarını ve o alanlarda daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur.⁶⁷ Kur'ân-ı Kerîm nihayetinde Arapça nâzil olmuş kutsal bir metindir. Kur'ân'ın sahih bir biçimde tilavet edilmesi de ancak Arap dili harflerinin dosdoğru telaffuz edilmesiyle sağlanır. Bu, Araplar açısından herhangi bir meşakkat doğurmamaktadır zira Kur'ân, kendi dilleri ile inzâl edilmiştir. Ancak anadili Arapça olmayan diğer Müslümanlar için kendi dillerinde bulunmayan kimi harflerin seslendirilmesinde –özellikle isti'la ve itbak sıfatlı harflerde-, harflerin yan yana gelmesiyle oluşan kuralların tatbik edilmesinde sıkıntı yaşanmaktadır. Bunun üstesinden gelmede ve mahrecinde külfet bulunan harfleri doğru çıkarmada kişisel yatkınlıklar devreye girmektedir. Kimi öğrenciler harflerin telaffuzunda güçlük çekmeyerek bu süreci suhuletle tamamlamakta iken kimileri sorun yaşamaktadır. Nihayetinde öğrencilerin kabiliyet ve yetenekleri aynı olmadığından, Kur'ân'ı öğrenme aşamaları farklı şekilde katedilmektedir. Bir öğrencinin edası diğerlerine nazaran Kur'ân tilavetine daha yatkın olabilir. Ya da tecvîd kaidelerini kimi öğrenciler teorik olarak daha iyi bilirken kimileri bunları pratiğe yansıtmada mahirdir. Bazı öğrencilerin ezber kapasiteleri ileri düzeyde olduğundan arkadaşlarından daha kısa zamanda hafızlığını ikmal edebilir. Bu açıdan öğretici, seviye gruplarına, okuyuş durumlarına göre eğitim vermelidir. Okuyuşu düzgün olan gruba tilâvetin inceliklerinden bahsedip, dudak hareketleri, ses vurguları gibi ufak tefek yanlışlarını bile göz ardı etmez. Buna karşılık

⁶⁷ H. Gardner, *Multiple Intelligences: The Theory in Practice* (New York: Basic Books), 1998; Gülnur Erciyes, “Öğretim Yöntem ve Teknikleri”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Şeref Tan (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007), 217'den naklen.

okuyuşu zayıf olan gruba ise biraz daha hoşgörölü davranıp, daha önemli hatalarını öncelikle düzeltmeyi hedefler. Seviyesi iyi gruptakileri uyarırken, durumu zayıf olanların bu uyarıları işitip, daha dikkatli okumalarının alt yapısını hazırlamış olur.⁶⁸ Bu nedenle öğreticiler, talebelerin bireysel kabiliyetlerini göz önünde bulundurmalı ve algı kapasitesine göre davranmalıdır. Talebeler de bunu kendileri için bir eksiklik olarak görmemeli ve hocalarının telkin ettiği programları aynen uygulamalıdır.

Öğrenciler arasında rekabet ruhunun aşılması, öğretim kalitesini artıran diğer bir muharrik unsurdur. Bu algının yerleşik hale gelmesinde rekabetin insanın doğasında olan ve uygun şartlarda öğrenciler için önemli kazanımları etkin olmalıdır. Zira doğal yaşam ritmi içinde öğrenciler arasında oluşan her türlü mücadele onları güçlendirir, olumsuzluklara karşı koymayı, menfi tesirlerle yalpalamaktansa bunlara direnç göstermeyi öğretir. Elbette rekabetin öğrencilerde çekememezlik ve hasımlık gibi hasmane tavırlara dönüşmesine yönelik kaygılar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan rekabet ortamının iyi ayarlanması ve bunun kişisel çekişmelerdense tatlı bir yarış ortamında sürdürülmesi hedeflenir.

Teknolojik imkânların kullanılması, öğrenim kolaylığı sağlaması yanında güdüleyici bir özelliğe de sahip olduğundan; buna katkı sağlayacak yardımcı araçların kullanılması gerekir. Ses, ışık, renk, hareket gibi iletişim kodlarıyla öğrencinin dikkati canlı tutulabilir. Bu imkânların kullanılması etkin bir pekiştirme vesilesidir. Öğrenci ve konu arasında duyuşsal ve görsel etkileşim doğuran interaktif teknoloji, bütün yönleriyle öğrencinin kullanımına sunulan sabrı sonsuz bir öğretim aracı olup öğrenimi zevkli ve eğlenceli hale getirir. Bilgi aktarmanın yanında beceri kazandırmaya yönelik etkinlikler sunabilir. Her öğrencinin kendine uygun yer ve zamanda eğitim alabilmesine olanak sağlar.

Ezber destek olacak etkinliklerin aktifleştirilmesi zaruri bir davranış modeli olarak benimsenmelidir. Kişinin hele ki anadilinde olmayan bir metni ezberlemesi ilk planda zorluk doğurabilir. Bu açıdan öğrenciyi sıkıntı ve çile boyutuna götürmeyen bir tavır takınılmalıdır. Ayrıca ezber yapacak kişinin bulunduğu mekânın gürültü, ışık, sıcaklık ya da soğukluk gibi olumsuzluklardan arındırılmış olması gerekir. Öğrencinin maddî ve manevî motivasyonunun sağlanması, zihni meşgalelerden uzak tutulması, psikolojik açıdan ezber yapmaya uygun kıvama getirilmesi de diğer destek unsurlarıdır. Ayrıca hafızayı geliştirecek gıdalardan faydalanılması da ezber kapasitesini artıracak ve ezber destek olacak niteliktedir.⁶⁹ Düzenli ve anlamlı tekrarın, belki de ezber yapmak kadar önemli olduğu da yadsınamaz bir hakikattir.

⁶⁸ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yay., 2011), 53.

⁶⁹ Davut Kaya, *Kur'ân-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi*, 336.

Hafızlık kelime anlamı itibariyle de zaten ezberlenen bir şeyin korunmasını gerektirir. Kur'ân'ın ezberlenmesinden sonra korunmasını ifade eden "hıfz" kökenli kelimeler Hz. Peygamber'in (sav) hadislerinde de birçok kez geçmektedir. Allah Rasûlü (sav) bir hadislerinde, "Şu Kur'ân'ı hâfızanızda korumaya özen gösteriniz. Muhammed'in canını kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Kur'ân'ın hafızadan çıkıp kaçması, bağlı devenin ipinden boşanıp kaçmasından daha hızlıdır."⁷⁰ buyurarak Kur'ân'ı ezberledikten sonra hâfızada korumanın ve unutmamanın tek çaresi olarak tekrarlamaya işaret etmiştir.⁷¹ Teşbih için hayvanlar arasında devenin tahsis edilmesi ise ev hayvanları içerisinde kaçmaya en fazla teşebbüs eden ve kaçtıktan sonra da tutulması en güç tutulan hayvan olduğu içindir.⁷² İslâm eğitimcileri de öğrencinin işlenen bir konuyu dersten sonra beş gün içinde, toplam on beş defa tekrar etmesi gerektiğini, bu tertip üzere ve belli aralıklarla yapılacak bir tekrarın dersi hafızaya yerleştirmede en uygun yol olduğunu belirtmişlerdir.⁷³ Zira yapılan araştırmalar bir oturuşta yapılacak tekrarın çabucak unutulduğunu ortaya koymuştur.⁷⁴

Ezberde ihlasın değerinin artırılmasına yönelik telkinler bu algının yerleşik hale gelmesini sağlayacaktır. Kur'ân ezberinde öğrencinin güdülenmesini sağlayan unsurlardan bir değerinin de samimiyet olduğu bu göreve namzet her eğitimcinin tecrübesiyle sabittir. Hatta ihlasın bu işlevselliğindedir ki ezberle yönelik ihlası artıracak nitelikte Hz. Peygamber'den (sav) onlarca hadis nakledilmiştir. "Ümmetimin en şereflipleri Kur'ân'ı ezberleyenlerdir."⁷⁵ hadisi ümmet içerisinde üstünlük kıstası olarak Kur'ân'la işigale delalet etmektedir. Bu üstünlük dünyada iken ümmetin en şereflipleri olma bahtiyarlığına erişme ile sınırlı kalmayacak semeresini ahirette de gösterecek, Peygamberimizin (sav) ifadesiyle "Kur'ân'ı ezberleyenler kıyamet günü cennet ehlinin reisleri"⁷⁶ olacaklardır. Ezber yapmaya yönelik mükâfatlar ne denli büyük ve değerli ise, bunların görmezden gelinmesinde muhatap olunacak uyarıların da aynı oranda şiddetli olacağı muhakkaktır. Allah Rasûlü (sav), "Hiç şüphe yok ki ezberinde Kur'ân'dan bir şey (âyet, sûre) bulunmayan kimse harabeye dönmüş eve benzer."⁷⁷ buyurarak Müslüman fertlerin az ya da çok Kur'ân'dan belirli bir miktarı hafızasına naksetme

⁷⁰ Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 23; Müslim, *Musâfirîn*, 231. Ayrıca bk. Dârimî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 4.

⁷¹ Hz. Peygamber döneminde hafızlık olgusu ile ilgili olarak bk. İbrahim Tetik, "Nüzul Döneminde Kur'ân Hıfzının Dinsel ve Sosyo-Kültürel Dinamikleri", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* (2021), 253-277.

⁷² Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, 4/341.

⁷³ Hayati Tetik, *Zernûcî ve Ta'limü'l-Müteallim'de Eğitim-Öğretim* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 45.

⁷⁴ Pressey ve Robinson, *Psikoloji ve Yeni Eğitim*, trc. H. Tan (İstanbul: MEB Yay. 1975), 2/183.

⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 12/125; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 4/233, 4/540.

⁷⁶ Dârimî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 33; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 3/132.

⁷⁷ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, 12/109; Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 18; Dârimî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/417, Hâkim, *Müstedrek*, 1/741; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 3/339.

gereksinimine işaret etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (sav) ihlasın olmadığı dünya menfaatinin amaçlandığı bir ilmi, cennetin kokusunu alamama nedeni olarak tavsif etmiştir.⁷⁸ Bir Müslümanın Kur’ân ezberini ihmal etmesi durumunda muhatap olacağı sorgu yanında, ahirette karşılaşılabilecek nimetleri düşünmesi şeklinde her iki ihtimal de ezbere yönelik ihlasını artıracak niteliktedir.

Öğrenciye başarılarını hatırlatarak güven telkin edilmesi de diğer bir kalite artırıcı etmendir. Nitekim aylık ve haftalık olarak başarı bildirimleri, tekâmül eden kıraatin daha da gelişmesini sağlayacak, dikkat ve enerjinin etkili öğrenmeye yönlendirilmesine yardım edecektir. Hepsinden de önemlisi, öğrenciye başarılı olduğunu hissettirecektir. Başarılı bir şekilde kıraatin icra edildiği düşüncesi de teşvik ve güven aşılama yöntemlerinin en etkili olanıdır.

Klasik eğitim sisteminde veliye düşen tek sorumluluk, maddi olarak çocuğunun eğitim ihtiyaçlarını karşılamak gibi görünmekteydi. İçinde bulunduğumuz 21. Yüzyıl eğitim modelleri ise öğretmen-öğrenci-veli iletişiminin başarıyı da beraberinde getirdiği görüşünde fikir birliğine varmıştır. Yani yeni eğitim modelleri, veliyi eğitimin içine dâhil etmekte ve eğitimde karar mekanizmasının bir unsuru olarak kabul etmektedir.⁷⁹ “Veli” ile öğretici arasında ahenkli bir ilişki tesis edildiğinde terbiyevî faaliyetler aynı yönde ve birbirinin tamamlayıcısı olduğundan eğitim birimi, öğrenci üzerinde daha etkili olacak neticede okul ile aile birbirini anlayan, tamamlayan, destekleyen iki kurum haline gelecektir.⁸⁰ Kur’ân eğitimi uzun bir süreci ve sabrı gerektirir ki bu zaman diliminde sadece öğretici ve öğrenci arasındaki iletişim değil ailenin de desteklerine ihtiyaç duyulması bu sürecin bir parçasıdır. Öğretici, öğrenci ile ailesi arasında bir köprü vazifesi görmelidir. Ailenin öğrenci ile ilişkisi ne derece tutarlı ve güven verici olursa Kur’ân eğitimindeki başarı da o derece yüksek olacaktır. Ailenin öğrenci ile geliştirdiği ilişkiler ise başı buyruk olmamalıdır. Bunun makul olmasını denetleyen bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Zira aile ne derece iyi niyetli de olsa pedagojik açıdan yardıma ihtiyacı olduğundan atacağı adımların doğru olması, varsa yanlışlarının düzeltilmesi gerekebilir. Aksi durumda Kur’ân eğitimi verilmeye çalışırken Kur’ân’dan uzaklaşan nesiller belirebilir.

⁷⁸ İbn Mâce, *Mukaddime*, 23.

⁷⁹ Abdullah Barman, Sıdıka Tuba Aydar, *Öğretmen-Öğrenci-Veli İletişimi* (Ankara: Çankaya Kılıçaslan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 2017), 8.

⁸⁰ Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri*, 240.

SONUÇ

Kur'ân dersi şifahi yönü ağır basan bir yapıya sahip olmakla birlikte öğrencinin dersin hedeflerinden haberdar edildiği, gelişen şartların sunduğu alternatif öğretim yöntem ve stratejilerinden istifade edildiği bir eğitim programı, dersin hedefine daha da kestirmeden ve verimli bir şekilde varmayı sağlayacaktır. Takip edilecek yöntem, modern ve yenilenebilir programlar içermelidir. Böylece yüzyıllardır izlenen usulün basmakalıp ve tekdüze bir formunun olduğuna yönelik getirilen eleştiriler de sönmülenebilecektir. Örneğin öğrenci ve konu arasında duyuşsal ve görsel etkileşim doğuran interaktif teknolojinin kullanımı, bütün yönleriyle öğrencinin kullanımına sunulan sabrı sonsuz bir öğretim aracı olup öğrenimi zevkli ve eğlenceli hale getirecektir. Ayrıca yüzünden okumalarda ve verilen ezberlerde öğrencinin kendi ses kaydını alması sağlanarak hata odaklı bir tashih eğitimine gidilmesi, başarıya kolay yoldan ulaşmayı sağlayabilecektir.

Teorik ve pratik unsurları barındıran dersin iki veçhesinden birinin eksik olması eğitim-öğretim faaliyetinin gayesiyle bağdaşmayacak ve aksamalara neden olacaktır. Bir başka deyişle pratiğe yansımayan teori, teoriyle desteklenmeyen pratik noksandır. Bu müsellemler hakikatten hareketle öğrencinin, ben kuralın adını bilmesem de uygulayabiliyorum şeklindeki itirazının her koşulu kapsamayan sadece anı geçiştirmek amacıyla yapıldığı bilinci aşılmalıdır.

Sakin nûn ve tenvînden sonra gelen harflerin meydana getirdiği çeşitli kuralları (ihfâ, izhâr, idgâm-ı mealgunne, idgâm-ı bilâgunne, iklâb) ya da harf-i medden sonra sebab-i meddin gelmesi ile bir eliften fazla uzatmanın mümkün olduğu kaidelerin tümünü (medd-i lâzım, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lîn, medd-i ârız) tek derste vermeye çalışmak, öğretim açısından tedricilik prensibine ters düştüğü gibi öğrenciyi psikolojik açıdan yıpratıcı niteliktedir. Her konunun ders programında olanca kapsamıyla tek derse indirgenerek aktarılması gerektiği şeklinde bir planlama yapılsa dahi haftalara ayrılarak konu-uygulama esasının benimsenmesi gerekir.

Öğretimde kolaydan zora doğru bir metot takip edilmelidir. Sâkin nûn ve tenvînden sonra gelen iklâb, idgâm-ı mealgunne ve bilâgunne gibi daha az sayıdaki harf birleşiminin doğurduğu kurallar orta yerde dururken en fazla harf etkileşiminin yaşandığı ihfâ kuralından başlanmamalıdır.

Adeta bir sendrom haline gelmiş lahn-ı celî doğuran med gibi kiraat olgularının problem olmaktan çıkmasına; belirli sayfalarda işaretlemelerin olduğu hususi med ödevlerinin

alınması, derste sırf bu kuralın tahlili yaptırılarak bir farkındalık oluşturulması, hataların sınıf arkadaşlarının da dahil olduğu çoklu bir etkileşimle söylenmesi türünden uygulamalar katkı sağlayacaktır.

Aktif bir sınıf ortamı oluşturmanın temel parametrelerinden biri de puanlama sistemini devreye alarak her dersteki okuyuşa puan vermek ve dönem sonu notu olarak bu okumaların ortalamasını almaktır. Böylece yaşanabilecek anlık heyecan ve buna bağlı karmaşa ve başarısızlıkların önüne geçilebilecektir. Tüm tecvîd birikimini öğrencinin bilip bilmediğini sözlü sınavlarda tek tek sorarak tespit etmeye çalışmak da bir hayli güçtür. Bu noktada Kur'ân sınavlarında klasik sözlü döngüsünün dışına çıkılarak yazılı sınavlardan yararlanmak, öğrencinin alana hâkimiyetini belirlemede daha etkili ve pratik bir çözüm olacaktır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Mehmet. “Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 214.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Alemdar, Yusuf. “İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2008), 208.

Barman, Abdullah; Aydar, Sıdıka Tuba. *Öğretmen-Öğrenci-Veli İletişimi*. Ankara: Çankaya Kılıçaslan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Yay., 2017.

Bayraktar, Faruk. *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1989.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Şu'abu'l-îmân*. thk. Abdu'l-Alî Abdu'l-Hamîd Hâmid vd. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahihu'l-Buhârî*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsir. Dimaşk: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.

Büyükkaragöz, Savaş; Çivi, Cuma. *Genel Öğretim Metotları*. İstanbul: Öz Eğitim Yay., 1996.

Celal, Sadreddin. *Pedagoji*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1930.

Çelebi, Ahmed. *İslâmda Eğitim-Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yay., 1976.

- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yay., 2011.
- Çollak, Fatih. "Kur'ân-ı Kerim Öğretim Teknikleri". *Etkili Din Öğretimi*. ed. Şaban Karaköse. İstanbul: TİDEF Yay., 2009.
- Dağ, Mehmet. "Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu". Muş: Muş Alparslan Üniversitesi Yay, 2012.
- Davudoğlu, Ahmet. *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1974.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyî'd-Dîn Abdulhamîd. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Erciyes, Gülnur. "Öğretim Yöntem ve Teknikleri". *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.
- Farabî, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ. *es-Siyâseti'l-Medeniyye*. trc. Mehmet Aydın, Abdulkadir Şener, Rahmi Ayas. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, 1980.
- Gültekin, Sadık. *Başarılı Sözler*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2007.
- Güven, Bülent. "Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar". *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. Ankara: Pegem Yay. 2007.
- H. Gardner. *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. New York: Basic Books, 1998.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek 'alâ Sahîheyn*. thk. Mustafa Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1411/1990.
- <https://tr-tr.facebook.com/DoganCuceloglu/posts/10152547414668041/>
- İbn Abdi'l-Berr. *Câmi'u beyâni'l-'ilm*. Medine 1978.
- İbn Cema'a, İbrahim b. Sa'dullah el-Kinânî. *Tezkiratu's-sâmi' ve'l-mütekellim fi edebi'l-âlim ve'l-müteallim*. thk. Muhammed Hâşim en-Nedvî. Haydarabad 1353.
- İbn Ebî Şeybe. *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehâdîsi ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. trc. Z. Kadiri Ugan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.

- İbn Mücâhid. *Kitâbü's-seb'a*. nşr. Şevkî Dayf. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1988.
- Kablan, Zeynel. "Öğretmen Adaylarının Derse Devamının Öğrenme Başarısına Etkisi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25/1 (2009), 22-32.
- Kaya, Davut. "Kur'ân-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi". *Etkili Din Öğretimi*. ed. Şaban Karaköse. İstanbul: TİDEF Yay., 2009.
- Kurtubî, Abdulvehhâb b. Muhammed. *el-Muvaddah fi't-tecvîd*. thk. Ğânîm Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammar, 2000.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Özkan Matbaacılık, 1995.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*. Beyrut 1398.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, el-Kaysî. *er-Ri'âye li tecvîdi'l-kırâe ve tahkîki lafzi't-tilâve*. thk. Ğânîm Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammâr, 1996.
- Muhammed Ebû Zehra. *Ebû Hanife*. trc. Osman Keskiöglü. İstanbul: Üçdal Neşriyat 1966.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî. *Risâletü'l-müstersîdîn*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Halep 1391/1971.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdu'l-Bâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Nüveyrî, Ebu'l-Kasım Ali. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*. İstanbul: Üsküdar Hacıselimağa Kütüphanesi, 16/4.
- Öcal, Mustafa. *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1990.
- Pala, Aynur. "Öğrenme ve Öğretim İlkeleri". *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. Ankara: Pegem Yay., 2007.
- Pâluvî, Abdulfettah. *Zübdetu'l-irfân fi vucûhi'l-Kur'ân*. İstanbul: Âsitâne, 1894.
- Paul Guillaume. *Psikoloji*. çev. Refia Şemin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1970.
- Pazarlı, Osman. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metodlar*. İstanbul: İrfan Yay., 1967.

Pehlivan, Ayşe. *Kur'an Tilâvetinde Nitelik Problemi ve İdeal Kur'an Eğitimine Dair Tespit ve Öneriler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Pressey ve Robinson. *Psikoloji ve Yeni Eğitim*. trc. H. Tan. İstanbul: MEB Yay. 1975.

Sünbül, Ali Murat. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Konya: Eğitim Kitabevi, 2010.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. Mu'cemü'l-Kebîr. thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994.

Tahâvî. *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*. thk. Şuayb el-Arnaûd. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1415.

Tan, Şeref. "Öğretimin Materyallerle Desteklenmesi". *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Tan, Şeref. "Öğretmen Nitelikleri". *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Taşköprizâde Ahmet Efendi. *Mevzûâtü'l-'ulûm*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1313.

Tetik, Hayati. *Zernûcî ve Ta'limü'l-Müteallim'de Eğitim-Öğretim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.

Tetik, İbrahim. "Kur'ân Kıraatinde İmâle ve Feth'in Kitâbî Referansları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)*, 53 (2020). 41-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilted/issue/55344/692260>.

Tetik, İbrahim. "Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'ân Tilaveti". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (2021). 136-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/rteuifd/issue/63021/900594>.

Tetik, İbrahim. "Nüzul Döneminde Kur'ân Hıfzının Dinsel ve Sosyo-Kültürel Dinamikleri". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*. (2021), 21/1 <http://marife.org/tr/pub/issue/63235/891780>.

Tetik, İbrahim. "Tevvîd Kelimesinin Semantik Analizi". *Universal Journal of Theology*. 2/3 (2017). 179-197. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/354226>.

Tetik, İbrahim. *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafız Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*. Ankara: İlahiyat, 2021.

Tetik, Necati. "Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (1990), 239-244.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü Tirmizî*. thk. Beşşâr ‘Avvâ Ma’rûf. Beyrut: Dâru’l-Gârbi’l-İslâmî, 1998.

Variş, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*. Ankara: Alkım Yayıncılık, 1994.

Y. Akyüz. *Çağdaş Eğitim Düşünürleri Ders Notları*. Ankara: A. Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., 1983.

Yılmaz, Ali. “Tilâvet Âdâbı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 27 (2007). 137-160.

Yılmaz, Nazif. *Kur’ân-ı Kerim’i Nasıl Öğretelim?* İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yay., 2016.

Zühal Çubukçu vd., “Yönetici, Öğretmen, Öğrenci ve Veli Gözünde Öğretmenin Sahip Olması Gereken Değerler”. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 2/1 (2012), 34.